

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI DIREKTOR VA
MUTAXASSISLARINI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH INSTITUTI

“TASDIQLAYMAN”
Maktabgacha ta’lim tashkilotlari
direktor va mutaxassislarini qayta
tayyorlash va ularning malakasini oshirish
instituti
O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor
D.Z.Dustov
2026 yil

“MAKTABGACHA VA MUSIQIY TA’LIM” KAFEDRASI

“BOLALAR CHOLG‘ULARIDAN FOYDALANISH”

o‘quv moduli bo‘yicha

O‘QUV-USLUBIY MAJMUASI

Ta’lim turi:

Malaka oshirish

Malaka oshirish muddati:

1 oy (100 soat)

TOSHKENT-2026

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar cholg'ularidan foydalanishning pedagogik va musiqiy ahamiyati yoritilgan. Majmuada cholg'ularining turlari, ularning yosh xususiyatlariga mosligi hamda musiqiy tarbiya jarayonidagi o'rni tahlil qilingan.

Shuningdek, bolalar cholg'ulari orqali musiqiy eshitish qobiliyati, ritm sezgisi, ijodiy tafakkur va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Mashg'ulot jarayonida cholg'ulardan to'g'ri va samarali foydalanish usullari, o'yin texnologiyalari hamda amaliy mashqlar misollar orqali bayon etilgan.

Tuzuvchilar: MTTDMQTMOI "Maktabgacha va musiqiy ta'lim" kafedrası katta o'qituvchisi: M.SH.Qurbonova

Taqrizchilar: Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti "Maqom xonandaligi" kafedrası dotsenti Sh.B.Matyakubov

MTTDMQTMOI Ta'lim sifatini nazorat qilish bo'limi bo'shlig'i
D.K.Amanova

Malaka oshirish toifasi: Maktabgacha ta'lim tashkiloti musiqa rahbarlari

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti Ilmiy kengashining 2026-yil _____dagi _____-sonli qarori bilan ma'qullangan.

MUNDARIJA

I.	KIRISH	4
II.	TEXNOLOGIK XARITA	6
III.	MA'RUZA MATN VA O'QUV MATERIALLAR	8
IV.	O'Z-O'ZINI TEKSHIRISH UCHUN TEST SAVOLLAR	28
V.	MODUL YUZASIDAN MALAKA ISHI MAVZULARI	28
VI.	TARQATMA MATERIALLAR	29
VII.	ATAMALAR IZOHLI LUG'ATI	30
VIII.	FOYDALANILGAN VA TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR	31

KIRISH

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishning samarali mexanizmlarini joriy etish — o'sib kelayotgan kelajak avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlanishidagi eng muhim jarayonlardan biri desak mubolag'a bo'lmaydi. Ayniqsa, o'quv-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil etishda ta'limning innovatsion shakllaridan foydalanish va usullarni to'g'ri qo'llay bilish lozim.

Ushbu o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" 595-sonli qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-231-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 20-dekabrda 867-sonli "Maktabgacha va maktab ta'limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish to'g'risida" qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-iyulda "Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogining kasbiy standartini tasdiqlash to'g'risida" 423-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirining 2024-yil 1-avgustda "Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tizimi xodimlari asosiy lavozimlarining malaka tavsiflarini tasdiqlash to'g'risida" 238-sonli buyrug'i, 2025-yil 29-avgustda "Maktabgacha ta'lim tashkiloti va pedagoglarning ish hujjatlarini tasdiqlash to'g'risida" 323-sonli buyrug'i ijrosini ta'minlash maqsadida tuzilgan bo'lib, zamonaviy talablar asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlari musiqa rahbarlari uzluksiz kasbiy rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish va kasbiy kompetentligini muntazam oshirishni nazarda tutadi. "Bolalar cholg'ularidan foydalanish" o'quv moduli yuqorida belgilangan vazifalarni bajarishda muayyan darajada xizmat qiladi. Maktabgacha ta'limni rivojlantirishning 2030-yilgacha mo'ljallangan konsepsiyasida, — "Maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik va musiqiy tarbiya hamda ta'lim darajasini oshirish", - alohida ta'kidlangan. Bunga esa maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy didni, yuksak estetik dunyoqarash va tafakkurni oddiy, kichik hajmli bolalar qo'shiq va kuylari, shuningdek, kompozitorlik ijod namunalarini singdirib borish orqali amalga oshiriladi.

Modul maqsadi: Maktabgacha ta'lim tashkilotlari musiqa rahbarlarining cholg'u ijrochiligi bo'yicha kasbiy bilim va ko'nikmalarini chuqurlashtirish, yangilash va ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda pedagogik mahoratini shakllantirishdan iborat.

Kutilayotgan natijalar: Musiqa rahbarlari "Bolalar cholg'ularidan foydalanish" modulini o'zlashtirish jarayonida quyidagi bilim, ko'nikma va kompetensiyalarga ega bo'ladilar:

- cholg'ular bilan tanishish;
- ansambl bilan ishlar;
- bolalar cholg'ularida ijrochilik ko'nikmalariga ega bo'lish.

II. TEXNOLOGIK XARITA

	Mavzu	Jarayon	Resurs, tarqatma materiallar	Tinglovchining faoliyati
80 daqiqa	Bolalar musiqa ijrochiligi (nazariy 2 soat)			
40 daqiqa	Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar cholg'ularidan foydalanishning nazariy asoslari	Interaktiv muloqot	Mavzu yuzasidan slaydlar	Bahs-munozarada faol ishtirok etadi
40 daqiqa	Bolalar musiqiy asarlarini tahlil qilish. Asarlarni maktabgacha yosh guruhi bolalariga moslash	Suhbat va munozara, "Ko'rgaz-ma" texnologiyasi	Bilimlarni mustahkam-lovchi intellektual tarqatmalar	Tinglovchilar o'rganilayotgan mavzu yuzasidan fikrlarini mustaqil bayon etadilar, shaxsiy mulohazalarni o'z tajribalariga oid misollar bilan asoslaydilar
80 daqiqa	Bolalar cholg'u ansamblini tuzish va repertuar tanlash (nazariy 2 soat)			
40 daqiqa	MTTda bolalar cholg'u ansamblini tuzish qoidalari	"BBB" metodi	Mavzu yuzasidan tayyorlangan slaydlar	Mavzu yuzasidan o'zlashtirilgan bilimlarni ko'rgazmali vositalar yordamida namoyish etadilar, ijodiy fikrlaydilar
40 daqiqa	Bolalar ijro repertuari shakllantirish	"Aqliy hujum" metodi	Mavzu yuzasidan tayyorlangan slaydlar. Elektron doska, fortepiano	Musika asarlarini ijro etadilar
160 daqiqa	Bolalar cholg'u ansamblini tuzish va repertuar tanlash (amaliy 4 soat)			
40 daqiqa	Karl Orff pedagogikasi va "Shulverg"	"SWOT-TAHLIL" metodi	Tarqatma materiallar	Tinglovchilar musiqa asarlarini ijro etadilar
40 daqiqa	Karl Orff pedagogikasining mashg'ulotlardagi ahamiyati	Bilimdon musiqa rahbari	Turli yosh guruhi bolalari uchun musiqiy asarlar notalari	Tinglovchilar mashqlarni tahlil qiladilar, turli yosh guruhi bolalari uchun moslashtiradilar
40 daqiqa	Bolalar shovqinli cholg'ular orkestri	Ijodkor musiqa rahbari	Mavzu yuzasidan tayyorlangan slaydlar	Tahliliy mulohaza bildiradi, amalda bajaradi
40 daqiqa	Musiqiy ifoda vositalari	Ijodiy jarayon	Cholg'ular va nota matnlari	Tinglovchilar kasbiy faoliyatidagi yondashuvlarni mulohaza qiladilar

1-MAVZU: BOLALAR MUSIQA IJROCHILIGI

(2 soat nazariy mashg'ulot)

Reja:

1. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar cholg'ularidan foydalanishning nazariy asoslari.
2. Bolalar musiqiy asarlarini tahlil qilish.
3. Asarlarni maktabgacha yosh guruhi bolalariga moslash.

Tayanch so'z va tushunchalar: bolalar, cho'lg'u, musiqa rahbari, xalq cho'lg'ulari, orkestr.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar cholg'ularida jo'r bo'lish faoliyati eng qiziqarli mashg'ulot hisoblanib, bolalar cholg'ulari jonli, tovushli o'yinchoqlar sifatida har bir tarbiyalanuvchilarni qiziqtiradi. Bolalar cholg'ulari birinchi navbatda bolalarda ijrochilik elementlari orqali ijodkorlik, musiqiy uquv qobiliyatlarini rivojlantiradi. Musiqa mashg'ulotlarida bolalar cholg'ularidan foydalanish tarbiyalanuvchilarga yaxshi natijalar berish bilan birga, ularni musiqa mashg'ulotlariga intiluvchanligini, qiziqishini, musiqiy savodini oshiradi. Bolaning musiqiy cholg'ulariga qiziqish bildirishini rag'batlantirish, ularni ijro etishga o'rgatish shaxsning kamoloti uchun muhimdir. Musiqa rahbari musiqiy cholg'ularda ohangning baland-pastligi, musiqiy tovushlarni qattiq yoki sekinligini, ritmik manzarani, o'zaro uyg'unlik va boshqa tomonlarini yetkazib berishga harakat qilishi kerak. Bolalar cholg'ularida ijroning sodda usullari: surnaychani chalayotganda nafasni to'g'ri olish va uni tejamli ishlatishga, likopchalarni chertib chalayotganda baland-past ohang hosil qilishga o'rgatishda davom etishga o'rgatishi lozim.

Milliy musiqa cholg'ulari: dutor, rubob, karnay, nay, chang, nog'ora va doira haqidagi tushunchalarini boyitish va ularda chalish usullari, qaysi guruhga mansubligi haqida va yaratilish tarixi bo'yicha ertaklar so'zlab berishi kerak. Musiqa mashg'ulotlarida bu faoliyat turi eng qiziqarli jarayonlardan biridir. Bu faoliyat bolalarni ijodkorlikka undaydi. Bolalar cholg'ularida jonli tovushli o'yinchoqlar sifatida har bir bolani qiziqtiradi. Chapak va bolalar cholg'ularida ritmik jo'r bo'lish, musiqa xarakter va obrazlarni chuqurroq his etishda, ularga mos emotsional tuyg'ular hosil qilish, ayniqsa, bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa mashg'ulotlarida bolalar cholg'ularidan foydalanish ijobiy natijalar berish bilan birga bolalarning mashg'ulotga intiluvchanligi, qiziqishi va musiqiy uquvini (xotirasi, ritmni his qilish tuyg'usini, nutqini) o'stiradi.

Bu borada qo'plab pedagogik olimlar metodik qo'llanmalar yaratganlar. Ilmiy ishlar va tadqiqotlar olib borganlar. Misol qilib, N.A.Vetluginaning «Musiqiy alifbo», N.G.Kononova «Obucheniye doshkolnikov igri na detskix mo'zikalnix instrumentax» kitoblarini ta'kidlab o'tish mumkin.

Undan tashqari mustaqillikka erishilgandan so'ng, o'zbek xalq cholg'ularida ijroga katta e'tibor qaratildi. Va aynan bolalar yoshiga mos keladigan o'zbek xalq cholg'ulari yasatildi. Bu cholg'ularning kattalar ijro etadigan cholg'ulardan farqi — bu cholg'ular shakl jihatdan kichkina. Bolalarning kuliga to'g'ri keladi, ya'ni ijro vaqtida bolalarga qiyinchilik tug'dirmaydi. Endi bu asarlarni hayotga tadbik etish uchun ma'lum bir O'kuv kullanma talab etilardi. Bu borada O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi professor-o'kituvchisi A.Leviyev «O'zbek xalq cholg'ularida ijrochilik» nomli kitobini hayotga tadbik etdi.

Bu kitobning o'ziga xosligi shundaki, birinchidan, o'zbek kompozitorlarining bolalar uchun yozgan qo'shiqlaridan foydalanilgan. Bu bolalarda tanish bo'lgan qo'shiqlarni cholg'ularda ijro etib kuylashlariga katta turtki bo'ladi. Ikkinchidan, aynan o'zbek xalq kuylaridan namunalar keltirilganligidir. Bu bog'cha bolalarida yoshligidan o'zbek xalq kuylarida mexr-muxabbat hissini, ularga hurmatini uyg'otadi. Bolalar o'zlari o'zbek xalq kuylarini cholg'uda ijro etishsa, anchagacha eslarida qoladi.

Uchinchidan, bu cholg'ular tavsifi, uni ijro etish malakalari va ko'nikmalari batafsil yoritib beriladi. Lekin bu kitobning murakkab jihati — bolalarda mashg'uloti jarayonida qo'llash qiyinchilik tug'diradi. Bu masalani bartaraf etish uchun mashg'ulotdan tashqari vaqtda qo'llash kerak. Yod bo'lgan kuy va qo'shiqlarda bayram ertaliklardan va tantanalarda bolalar ijro etishsa o'zlarini kichkina sozandalar deb his qiladilar. Turli tantanalarda ijro etilgan kuy va qo'shiqlar anchagacha xotirada muhrlanib qoladi.

Bolalar cholg'ularda jo'r bo'lishda, avval, bolalar chapak chalib, ritmik jo'r bo'ladilar. Musiqa rahbari bolalar kuy ritmini to'g'ri his etib ijro etishlari uchun, bolalarga stol ustida terib qo'yilgan cholg'ularida chalib, musiqaga jo'r bo'lishi haqida batafsil so'zlab berishi lozim. So'ng biror cholg'uda kuyni o'zi ijro etib chapak bilan jo'r bo'lishini ko'rsatadi. Keyin barchani kuyga chapak chalib, jo'r bo'lishni taklif etadi va ijro jarayonini diqqat bilan kuzatib, bolalar cholg'ularini tarqatish uchun ilg'or va zehnli bolalardan birini tayinlaydi (birinchi marta ilg'or bolalarni tanlashdan maqsad kuy chiroyli va to'g'ri bo'lib ijro etilsa, keyin qolgan bolalar ham o'z tengdoshlari ijro etganlaridek chalishadi). Birinchi ijrodagi yutuq va kamchiliklarni bartaraf qilish uchun yana bir takrorlab chiroyli, to'g'ri ijro etilishi kerak. So'ngra musiqa rahbari ijro etmagan. bolalarga cholg'ularida jo'r bo'lishni taklif etadi. Shu tarzda guruhdagi barcha bolalar galma-gal cholg'u cholg'ularida jo'r bo'lishga undab, ularning kizikishini oshiradi.

Cholg'ularda chalishga xamma intiladi, albatta. Shuning uchun berilgan asarni bolalar xato qilmay musiqani his etishga va xotirada saqlashga harakat qiladilar. Keyinchalik ijrochilik turlari murakkablashtiriladi. Ayni shu holda guruhni 2 jamoaga bo'lib, 1-jamoa chapak chalib, 2-jamoa esa ovozda usul berish bilan yoki cholg'uda xam jo'r bo'lishlari mumkin. Bu usulning yana bir foydali tomoni shundaki, bolalarda jamoa bo'lib kuylash malakalarini, kupovozli kuylashning ilk malakalarini rivojlantiradi.

Ijro etishning yana bir turi — bolalar doirada usulni aniq va tekis chalib turadi. «Bum»ga 1-jamoa bolalari, «bak»ka esa 2-jamoa bolalari jo'r bo'lishadi. Buni iloji bo'lsa magnitofon tasmasiga yoki yozuvga yozib olib bajarishsa ham bo'ladi. Shuningdek, kuyni dinamik belgilari va ifoda vositalarini ko'rsatib turish uchun kartochkalardan foydalansa ham bo'ladi.

Bunday mashg'ulotlar — qiziqarli o'tadi, bolalar bilim va ko'nikmalari mustahkamlanadi va musiqiy qobiliyatlari har tomonlama rivojlanishni ta'minlaydi.

Musiqiy ijodkorlik tarkibini aniqlash bolaning u yoki bu musiqiy faoliyat turi bilan shug'ullanishida o'ta zarur bo'ladigan musiqiy qobiliyatlarni belgilash imkonini beradi. Musiqiy qobiliyatlarni shakllantirish va rivojlantirishning asosiy jihatlari kishining individual o'ziga xosliklaridagi asosiy xususiyat bo'lib hisoblanadi. Aynan mana shu qobiliyatlar kishining shaxs sifatida shakllanishini belgilashi va uning individualligi darajasini shartlashida o'z aksini topgan. Umuman olganda, musiqa pedagogikasi ta'limi nafaqat respublikamizda, balki chet el musiqa ta'limi tizimining shakllanishi va rivojlanishini turli bosqichlarida musiqiy qobiliyatni rivojlantirish muammosining nazariy va amaliy jihatlarini ishlab chiqishni talab qiladi, shuningdek, uning muhim tushunchalarini aniqlash bilan bog'lik turli qarashlar, bahsga undaydigan o'rinlar xam mavjud. A.A.Vengerning ta'kidlashiga ko'ra, qobiliyatlar muammosi umumiy va yosh psixologiyasida markaziy, asosiy muammolardan biridir. Ayni chog'da o'z tadqiqotining qadimgi tarixiga ega va shu paytgacha xam psixologiyada eng murakkab va ishlab chiqilmagan muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Qobiliyat — bu tashqi dunyo bilan o'zaro aloqalar jarayonida shakllanadigan kishining rivojlanishidagi ichki shart-sharoitlardir. Musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish — bolalar musiqiy tarbiyasining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O.P.Radinovanning yozishicha: “Tug'ma yoki ta'lim-tarbiya jarayoni hamda atrof-muhit, yaratilgan shart-sharoit natijasida rivojlangan bo'lishidan qat'iy nazar pedagogikada musiqiy qobiliyatlarning tabiati masalasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi”.

Amerikalik psixolog musiqiy tarbiyaning psixologik asarlarini va ijtimoiy ahamiyatini ochib beruvchi musiqiy tarbiya masalalari bo'yicha ko'pgina asarlar

muallifi D.Marsell o'z tadqiqotlarida ijodiy qobiliyatlar muammosining o'rganilishi murakkab ekanini ma'lum qilib, biroq Amerika pedagogikasi tizimida qobiliyatlar muammosining o'rganilish darajasi sust ekanligini xam ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, bolalarning musiqiy tarbiyasi tajriba orttirish bilan boshlanadi, uning tarkibiy qismlari musiqani tinglash va uni yaratish hisoblanadi. Ijodiy qobiliyat — bu o'zini namoyon qilish qobiliyatidir, u tug'ma bo'ladi va uni rivojlantirish mumkin, deydi olim.

D.Marsel fikriga ko'ra, musiqada ijodiy ifodalash deganda, shaxsiy musiqiy tashabbus tushuniladi. Bunda muallif shaxsning o'z-o'zini musiqiy faoliyat bilan shu darajada to'la-tukis qamrab olishi kerakki, u o'z ijodini individual intuitsiyalar, maqsadlar, nuqtai nazarlar ifodasi sifatida sezishi darkor deb ta'kidlagancha, bolalarning musiqiy tushunchalarini rivojlantirishda biror kompozitsiyani yaratish yoki musiqa tinglash va idrok etish ko'nikmalarini takomillashtirish masalalarini ilgari surgan.

Ma'lumki, ijodkorlik bolaga uning musiqiy qobiliyatini, musiqiylikni yuzaga chiqarishga yordam beradi. Musiqiy qobiliyatlar muammosini o'rganayotganda uning pedagogik-psixologik jihatlari bilan bir qatorda biologik xamda ijtimoiy xususiyatlarning nisbati, to'zilmasi, musiqiylikning onto va filogenezligi, uni shakllantirish imkoniyatlari va qonuniyatlari kabi eng muhim nazariy masalalarni ko'rib chiqish lozim bo'ladi. Musiqa ta'limi tizimida musiqiylik deb nomlangan ilmiy tushunchalar uchraydi va ko'plab tadqiqotchilar tomonidan bu tushuncha shaxsning musiqiy faoliyatida namoyon bo'luvchi emotsional tomonlari va qobiliyatlarining o'ziga xos uyg'unligi sifatida tushunilgan. Musiqalikning ahamiyati shundaki u insonni estetik va ma'naviy jihatdan tarbiyalaydi, psixologik madaniyatini rivojlantiradi, mustaqil ijodiy mehnatga layoqatli barkamol shaxsning shaklanishi uchun ma'naviy poydevor yaratadi. Umuman olganda, L.L.Bochkaryov tomonidan o'rta tashlangan nuqtai nazarga ko'ra, musiqiylik musiqiy qiyofalar bilan birga hissiyotli kechinmalarni kechirish orqali kishining emotsional-irodaviy tonusini mustahkamlaydi, unga psixologik rivojlanishi uchun juda muhim bo'lgan bilishning faol emotsional-ijodiy shaklini egallashga yordam beradi.

Mutaxassislar musiqani kishiga musiqiy faoliyatning turli ko'rinishlarida — musiqa eshitish, kuylash, harakatlanish, musiqa cholg'ularini chalish, musiqiy ijodkorlik sohalarida o'zini faol namoyon qilishga imkon beruvchi qobiliyatlar majmuasi sifatida ta'riflaydilar. Musiqalik kishining musiqa asariga alohida moyilligi, sezgirligi, zehnliligi va undan o'ta ta'sirlanuvchanligi orqali namoyon bo'ladi. Musiqiy qobiliyatlar borasidagi yirik tadqiqotchi olim B.M.Teplov musiqaning asosiy belgisi sifatida musiqaga emotsional hozirjavoblikni, ya'ni musiqiy kechinmalarni ko'rsatgan edi. Bu qobiliyat bilan bir qatorda mazkur

olimning fikriga ko'ra, musiqiylik belgisi bo'lib musiqa asarini predmetli va mazmuniy ta'riflashga imkon beruvchi musiqiy mazmunni differensiallashgan xolda anglash, ya'ni musiqiy eshitish (kuyni eshitib tasavvur qilishga qobiliyat va labli sezgi) va ritm sezgisi hisoblanadi. Shunday qilib, B.M.Teplov uchta asosiy musiqiylik qobiliyatlarini aniqladi:

1. Labli sezgi, ya'ni quyidagi ovoz-tovushlarning labli funksiyalarini emotsional ajrata olish qobiliyati.

2. Eshitib tasavvur qilish qobiliyati, ya'ni ovoz-tovush balandligi harakati bilan aks etadigan eshitib tasavvur qilishdan erkin foydalana olish.

3. Musiqiy-ritmik sezgi, ya'ni musiqa faol (harakatlar bilan) kechinmalarni boshdan utkazish, musiqiy ritmning emotsional ifodaliligini sezish va uni aniq qayta takrorlay olish.

Umumiy musiqiy qobiliyatlarga hozirgi zamon tadqiqotchilari quyidagilarni xam kiritadilar:

- musiqaga emotsional hozirjavoblik;
- musiqiy bilish qobiliyatlari — sensor (musiqiy eshitish va ritm sezgisining melodik, tembrli, dinamik va garmonik komponentlari), intellektual (reproduktiv va produktiv komponentlar bilan yaxlitlikdagi musiqiy fikrlash va musiqiy tasavvur) va musiqiy xotira.

Maktabgacha ta'lim sohasidagi pedagog uchun shuni tushunib olish muhimki, bolaning musiqiy qobiliyatlari — bu, eng avvalo, musiqiy kechinmalarni boshdan utkazish qobiliyati, musiqa asarlaridagi qiyofalarni yarata olish qobiliyati va ularni xam musiqiy faoliyat vositalari bilan, xam boshqa istalgan badiiy faoliyat (tasviriy san'at, o'yin, adabiyot) vositalari bilan ifodalay olish qobiliyatidir. Musiqiy qobiliyatlarning rivojlanishiga istalgan badiiy faoliyat ta'sir ko'rsata olishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan xar kuni o'zaro aloqada bo'ladigan, uning rivojlanishini ko'zatib boradigan tarbiyachi uchun shuni bilish zarurki, bolani bilish borasidagi psixik jarayonlarga unday turib, psixomotor rivojlanishni mos xoldagi pedagogik vositalar bilan faollashtira borib, u bolaning umumiy va musiqiy qobiliyatlari rivojlanishiga yordam beradi.

Kishining musiqiy faolligi nimaga bog'lik bo'ladi? B.M.Teplovning kishi musiqiy faolligi “uning tug'ma individual iqtidoriga bog'lik bo'lgani bilan u rivojlanish, tarbiya va o'kish-o'rganish natijasi” ekanligi haqidagi fikrlarini ta'kidlaydi. Buni boshqa tadqiqotchilar xam tasdiqlaydilar. Masalan, K.V.Tarasova shunday deb yozadi: “Musiqiylikning shakllanish jarayoni asosan o'rgatuvchi ta'sirlar tizimi bilan belgilanadi”.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy tarbiyaning hozirgi zamon konsepsiyalarida umumiy tendensiyani — maktabgacha yoshda bo'lgan bolaning ijodiy salohiyatini ochishga bo'lgan intilishni ko'rish mumkin. Bu masala hozirda

unchalik yangi sanalmaydi. XX asrning 20-yillaridayok bu muammoni musiqachi, bastakor va pedagog sifatida tanilgan akademik B.V.Asafev ilgari surdi. O'zining musiqiy ta'lim va musiqiy ma'lumotlar haqidagi maqolalarida u shunday deb yozgandi: "Musiqiy materialni passiv ravishda eshitishdan uni ongli tarzda tushunish va uni yaratishda faol ishtirok etish"ga o'tish lozimdir.

Nazorat topshiriqlari

1. MTTda bolalar cholg'ularidan foydalanishning nazariy asoslari haqida nimalarni bilasiz?
2. Bolalarni o'zbek xalq cholg'ulari bilan tanishtirishda qanday metodlardan foydalanish kerak?
3. Bolalar cholg'ularidan qaysi cholg'ular shovqinli hisoblanadi?
4. Ansambl va orkestr bir-biridan qanday farqlanadi?

2-mavzu: Bolalar cholgʻu ansamblini tuzish va repertuar tanlash

(2 soat nazariy mashgʻulot)

Reja:

1. MTTda bolalar cholgʻu ansamblini tuzish qoidolari.
2. Bolalar ijro repertuari shakllantirish.

Tayanch soʻz va tushunchalar: melodiya, choʻlgʻu asboblari, ijro, repertuarlar,

Shovqinli va oʻyinchoq cholgʻularida sodda ritmik koʻrinishlar misolida. Bolalar musiqiy oʻyinchoqlari va musiqiy cholgʻularda tovush hosil boʻlishi va tovush sifatiga koʻra maʼlum guruhlariga boʻlinadi. Bolalar musiqa cholgʻulari asosan ikkita guruhga, yaʼni tovush balandligiga ega boʻlgan (melodik) hamda urib chalinadigan (melodik boʻlmagan) cholgʻularga boʻlinadi.

Urib chalinadigan (melodik boʻlmagan) ritmik cholgʻular:

doira, nogʻorachilar, qayroq, klaves, blokklar, tamburin, baraban, marokas, uchburchak, rumba, yogʻoch qoshiqlar, tarelkalar. Shu cholgʻularning baʼzilarining tavsifini keltiramiz:

Klaves - palisandr daraxtidan tayyorlangan ikkita tayoqcha, bir biriga urib ovoz chiqariladi. Ularni ushlaganda (bosh va koʻrsatkich barmoqlar yordamida) yogʻoch uchlari boʻsh boʻlishi kerak.

Baraban — ikki tarafi teri bilan qoplangan temir silindr. Tovush yogʻoch tayoqchalar yordamida markaziga urish orqali hosil qilinadi.

Marakas - ikkita plastmass shar, ularning ichida toshchalar harakatlanadi. Bu cholgʻuning tovushi ogʻirrok boʻlgani uchun bolani tez charchatadi. Shuning uchun ehtiyot boʻlib foydalanish zarur. Kulda ushlab, mayin harakat bilan silkitib tovush hosil qilinadi.

Uchburchaklar — chalish paytida osib kuyiladi yoki chap kulda tasmachasidan ushlab turiladi va ung kulda metall tayoqcha bilan uriladi. Tez tempda tayoqchani uchburchakning ichki ikki yoniga urib «tremalo» ijro etish mumkin. «Nozik», «yaltiroq», kiska tovushga ega.

Tarelkalar - barabanchaga mustahkamlanadi yoki chap kulda ushlab turiladi. Ikkita yogʻoch tayoqcha bilan barobar yoki alohida-alohida chalish mumkin.

Melodik cholgʻular: tovush balandligiga ega boʻlgan metallofon, ksilofon, metallofon va ksilofon alt (S1-S2), metallofon va ksilofon soprano (S2-S3), qoʻngʻiroqchalardan iborat:

Bu cholgʻularning asosiy sozlanish tonalligi — Do major. Almashtiriladigan plastinkalar yaqin tonalliklarda ijro etish imkoniyatini beradi. Eng pastki tovush doimo tonika boʻladi. Ijro paytida cholgʻular ukuvchining bel qismi balandligida

bo'lishi lozim. Tayoqchalarni bosh va ko'rsatkich barmoqlar orasida yengil ushlash kerak. Bunda kullar tirsakdan bilaklargacha erkin holatda bo'lishiga e'tibor tortiladi. Avval bolalarga tovushni ikki kul bilan hosil qilish taklif qilinadi. Bunda ikkala kulning balandligi bir xil bo'lishi lozim.

Har bir cholg'uning o'z tayoqchalari bor:

- ksilofonda — qattiq probkali tayoqchalar bilan chalinadi.
- metallofonda rezina tayoqchalar bilan ijro etiladi.
- qo'ng'iroqchalarda — yog'och tayoqchalar bilan ijro etiladi. Bulardan tashqari cholg'ularning boshqa turlari ham mavjud.

Tovushsiz cholg'ular — Bularga musiqiy cholg'ularni ifodalaydigan o'yinchoqlar kiradi. Masalan, tovushsiz fortepiano, royal va boshqalar. Bo'lar bolalarga o'yinni qiziqtirish uchun xizmat qiladi. Musiqiy o'yinlar esa ijodiy va musiqiy eshituvni rivojlantiradi.

Tovush balandligi aniq bo'lmagan cholg'ular — baraban, shaqildoq, uchburchak, nogora, safoyl, quticha, kastaneta.

Faqat bir tovushni beruvchi **o'yinchoq cholg'ular** (bular ritmni chalish uchun qulay bo'ladi) — surnaycha, nay, rojki, sverel va boshqalar.

Ma'lum bir kuynigina ijro eta oladiganlar. Masalan, musiqiy shkatulka, musiqiy quticha.

Xromatik va diatonik tovushqatorli o'yinchoq-cholg'ular — metallofon, pianino, royal, klarnet, saksofon, lab garmoni, bayan va boshqalar.

Musiqiy zina — yetti bosqichdan tashkil topgan tovushqatorni eslatadigan zina. Zinaning asosi yog'och yoki metall. Bu cholg'u ikkita tayoqcha bilan ijro etiladi. Bu bolalarda notalarning joylashuvi va yuqoriga yo'nalishini ko'rsatib beradi. Bu cholg'uda ijro etish katta va maktabga tayyorlov guruh bolalariga mo'ljallangan.

Urma klavishli cholg'ular. Pianino, royal. Bu cholg'ular katta va maktabga tayyorlov guruh bolalariga mo'ljallangan. Bu cholg'ularni mashg'ulot davomida va mashg'ulotdan tashqari vaqtda xam foydalanish mumkin. Mashg'ulot davomida musiqiy didaktik o'yinlar jarayonida tadbik etilsa, bolaning mashg'ulotga kizikishi oshadi.

Urma zarbli cholg'ular.

Yog'och qoshiqlar. Bu cholg'u bolalar bog'chalarining ansambllarida, musiqa mashg'ulotlarida va bayram tantanalarida ijro etiladi. Bu cholg'u bolalarning ritmik hissini rivojlantiradi. Uchburchak — ansambl, orkestr va qo'shiqlarda jo'r bo'ladi. Tovush cholg'uga yengil urilishi bilan hosil bo'ladi.

Musiqiy bolg'acha — ikki tomonlama plastmassadan yasalgan boltasimon cholg'u. Bolga dasta va havo to'ldirilgan tovush chiqaradigan asosdan tashkil

topgan. Bu o'yinchoq — cholg'u kichik guruh bolalarida katta kizikish uyg'otadi. Undan tashqari o'rta guruh bolalarida ritmni his qilishga o'rgatadi.

Qo'ng'iroqlar. Bu cholg'ular shakl jihatidan katta-kichik bo'ladi. Bu bolalarda musiqiy eshituv qobiliyatini rivojlantiradi. Turli shakldagilari turli balandlikka egadir. Masalan, kattaligi jihatidan turli bo'lgan uchta qo'ng'iroqlarni kuylashdan maqsad bolalar tovushlarni yuqori va pastlarini farqlay oladilar. Orkestrlarda katta qo'ng'iroqlar mavjud. Bu ayrim kuylarda pastki tovushni alohida ijro etish uchun belgilangan.

Doira ijro usullari. Doira muayyan bir tovush baland-pastligiga ega bo'lgan urma cholg'u cholg'ui guruhiga kiradi. Doira turli-tuman ritmik va dinamik imkoniyatlarga ega bo'lib, doirachi ikki kul va barcha barmoqlarning zarblaridan foydalanadi.

Doirada ijro etishdagi holati. Doirada belni bukchaytirmasdan, foydalanadi, kiflarni erkin, boshni tugri tutib, tirsaklar tanadan sal nariroqda ushlagan xolda chalinadi. Doira ikki kul bilan, notani ko'rib turish uchun kullarni tanadan sal chaproqqa qayirib ushlab chalinadi.

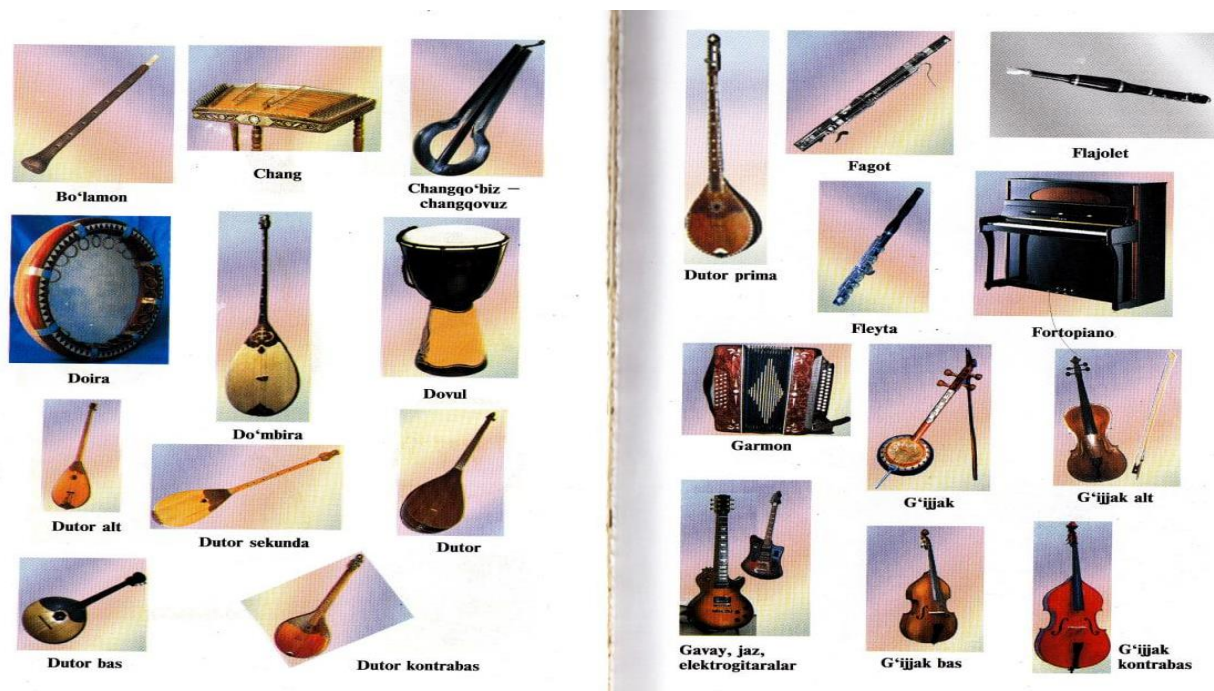
O'ng qo'l: bosh barmoq doira gardishini tashqi tomoniga, qolgan panjalari esa doiraning pardasi (membranasi)ga zarb urish uchun erkin holatda ushlanadi.

Chap qo'l: bosh barmoq gardishni ichki tomonida turadi, qolgan barmoqlar esa tovush chiqarish uchun xizmat qiladi. Doiraning vazni asosan chap qo'lga tushadi.

Kichik nog'oralar ma'lum bir sozda sozlanmaydi, lekin uni olovda yoki elektr isitgich oldida qizdirilganda tovushning jarangdorligi kuchayadi. Ikkala kichik ko'zalar sozi bir-biriga nisbatan taxminan kvartaga mos tushadi. Bu cholg'ularga yog'och tayoqcha bilan urib tovush chiqariladi. Nog'oraning birmuncha chuqurrok tovushi o'ziga xos tus bilan ajralib turadi. Nog'ora partiyasini yozish uchun bitta chiziqdan foydalanadi. Nota cho'zimlari chiziqning ustiga yoki ostiga yoziladi. Chirikning ostiga yozilgan notalar pastroq sozdagi ko'zachaga uriladi, ustiga yozilgani esa yuqori sozdagi ko'zachaga uriladi.

Safoyil - jarangdor cholg'u bo'lib, 2 ta yog'och dastachalarga mahkamlangan, 2 ta katta buralgan xalkalardan iborat. X,ar bir katta xalta 15 tadan kichik xalkachalar o'tkazilgan. Bu xalkachalarning jarangi ung yelkaga urib yoki havoda tez-tez harakat bilan oldinga silkitishdan kelib chiqadi. Safoyil partiyasi bitta nota chizig'ida yoziladi.

Qutichalar qattiq daraxt turidan yasalib, xar xil yiriklikda bo'lishi mumkin va unga yog'och cho'plar bilan urib chalinadi. Qutichani chap qo'lda ushlab, o'ng qo'l bilan yog'och cho'plarini qutichaning o'rta qismiga urib chalinadi. Ba'zan bir juft yog'och cho'p bilan xam ijro etiladi. Bunda quticha stul ustiga quyib chalinadi.

2. Bolalar musiqiy cholg'ularida tovush hosil qilishga o'rgatish. Bolalarga cholg'u cholg'ularida ijro etishga o'rgatishda bir qancha bosqichlardan olib boriladi. Bo'lardan:

- 1) cholg'u cholg'uni tashqi ko'rinishi bilan tanishtirish;
- 2) bir necha mashg'ulotlar davomida ijro asari bolalarga tanishtiriladi;
- 3) cholg'u guruhlariga bo'lib o'rgatiladi;
- 4) umumiy mashg'ulotlarda boshqa cholg'ular bilan tanishtiriladi.
- 5) urib chalinadigan cholg'ularga kamroq mehnat talab etiladi. Shuning uchun 1-mashg'ulotda 2-3 ta cholg'u cholg'usini tanishtirish kerak.

Damli cholg'ularga klarnet, saksofon kabilar kiradi. Ularda ijro etishni individual tarzda o'zlashtiriladi.

Damli garmonika. Bu cholg'uda tovush hosil qilish uchun puflab klavishlarini bosish bilan chalinadi. Cholg'u 6-7 yoshli bolalarga mo'ljallangan.

Triolar cholg'usi. Rang-barang klavishlarga ega bo'lgan bolalar musiqa cholg'usi. Bu cholg'uda puflash bilan birga klavishlarini bosib tovush chiqariladi. Bu cholg'u yoqimlilik bilan boshqa cholg'ulardan farq qiladi.

Metallofon. Bu cholg'u yog'och tayoqchalar va tayoqchalarga ulangan metall plastinkalardan iborat.

Musiqa cholg'ularida ijro etishga o'rgatish kichik yoshdan boshlanadi (2-3 yosh). Bolalar musiqa cholg'ularining tovush balandligini farqlay

olishga erishishi kerak. Shiqildoq va bubenlarni farqlashi kerak. Bolalar bilan ishlash jarayonida musiqiy o'yinchoqlardan foydalaniladi. Masalan, surnaycha va boshqa o'yinchoqlar cholg'ularga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bolalar bilan turli didaktik o'yinlarda cholg'ularni qo'llash mumkin. Masalan, urma

zarbli cholg'ular bolalarda katta qiziqish uyg'otadi. Bolalarda ritmni his qilish tuyg'usini rivojlantirish aynan shu yoshdan boshlash kerak.

Turli zarbli urma cholg'u o'yinchoqlardan foydalanib, ritmning aniq ijrosiga erishish maqsadga muvofiqdir.

O'rta yoshda ijro etish - o'rta guruh bolalarida ijro etishga zarbli cholg'ularga yana bir yangi cholg'u ko'shiladi. Bu metallofonda ijro. Bu cholg'uda bolalarning ritm hissi, xotirasi va eshitish qobiliyati rivojlanadi. Bolalarga cholg'uni musiqa mashg'uloti davomida tanishtirish kerak. Lekin unda ijro etish va ma'lum bir kuyni o'rgatish esa mashg'ulotdan tashqari o'tkaziladi. Metallofonda ijro etishga o'rgatishdan oldin uning tayoqchasini tugri ushlashga, u bilan tugri foydalanish, tovush chiqarish ustida ishlash kerak. Masalan, tayoqchani kulini qattiq zeriktirib va qisib ushlasa talab etiladigan tovush chiqmaydi. Biror bola ijro etishga taklif etiladi. Uni bolalar kuzatib turishadi. Bola kulidagi tayoqchani qisib ushlayotganini musiqa rahbari tushuntirib beradi.

Katta guruh bolalariga ijro etishni o'rgatar ekanmiz, ular oldiga yanada murakkabroq masalani qo'yamiz. Ularga tanish bo'lgan qo'shiqlarni va kuylarni yakka va orkestrda ijro etishga o'rgatamiz. Bu davrda bolalar musiqa cholg'ularining barchasini qo'llasak bo'ladi. Aynan shu davrda bolalarga ijodkorlik malakalarini xam shakllantirish mumkin, chunki bolalar cholg'u cholg'u haqida yetarli darajada malaka va ko'nikmalarga ega. Ular faqat ritm yoki jamoa bo'lib bir notani ijro etardilar. Endi bu davrda xar bir cholg'uning individual partiyasini ijro etishlari talab qilinadi. Bu bolalarda o'zlarini partiyalarini ijro etish bilan bir qatorda yonidagi o'rtog'ini xam ijrosini tinglay olish maqsadda tutiladi.

Maktabgacha tayyorlov guruhi bolalari ijrosiga alohida e'tibor beriladi. Bu davrga kelib bolalar cholg'u cholg'ulari bilan batafsil tanishadilar. Uning imkoniyatlarini to'liq o'rganib chiqadilar. Bolalar nafaqat musiqa rahbari, balki o'zlari musiqiy ansambl to'za oladilar. Bu davrda ijroga xar bir mashg'ulotda 5-10 daqiqa sarflash kerak. Bu jarayon tizimiylikni va izchillikni talab qiladi. Qo'llanilayotgan asarlar murakkablashib boradi.

O'rgatish vazifalari. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiya dasturiga ko'ra cholg'ularda ijrochilikka o'rgatish ishlarini katta, o'rta va maktabgacha tayyorlov guruhlarida olib borish ko'zda tutiladi. Dastur mazmuniga ko'ra quyidagi vazifalar belgilangan:

1. Bolalarda kattalar ijro etgan asarlarni idrok etishi;

2. Bolalarda cholg‘u malakalarini oshirish.

Bolalar quyidagilarni bilishlari lozim.

1. Cholg‘ular nomi va ularning ko‘rinishlari.
2. Cholg‘ularning jaranglash xarakteri.
3. Cholg‘ulardan foydalanish yo‘llari.
4. Turli cholg‘ularda baland va past joylashuvi.
5. Notalar nomlarini va ularni cholg‘ularda joylashuvi.

Bolalar quyidagilarni o‘rganishlari lozim:

a) Turli cholg‘u cholg‘ularida ijro etishning oddiy usullarini;

b) Puflab chalinadigan cholg‘ularda nafasni tugri sarflash;

v) Uchburchak va tarelkalar (shu jumladan barcha urma-zarbli cholg‘ular)ni chalganda tovushni pasaytira olish;

g) Ansamblni his qilish, ansambl tempiga e‘tibor berish va shu tempda ijro eta olish;

d) Ritmik va melodik mashqlarni erkin ijro etish va improvizatsiya qila olish.

MTTda bolalar cholg‘u ansamblini tuzish qoidalari. Cholg‘ular turli guruhlariga bo‘linganligi uchun ularning har biriga individual yondashmoq lozimdir. Musiqa cholg‘ularida ijro etish metodikasida puxta o‘ylab chiqilgan dastur asosida olib boriladi. Ulardan:

- asarning ifodali ijrosi, ijro usullarini ko‘rsatish va tushuntirish;
- bolalarga cholg‘ularni mustaqil ushlab ko‘rish, uni ko‘zdan kechirishga berish;
- ular oldiga murakkab bo‘lmagan ijro vazifalarini qo‘yish;

Bu metodlarni uyg‘unlikda qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Asarga qo‘yiladigan talablar.

1. Bolalar yoshiga va bilim darajasiga mosligi.
2. Badiiy va tasavvurga boyligi.
3. Tarbiyaviy ahamiyatga egaligi.
4. Ijroning qulayligi, yengilligi va ravonligi.
5. Ritm jihatdan aniqligi.

Endi asarlarni ijro metodini ko‘rib chiqamiz. Musiqa asari ixtiyoriy tanlanadi. Asarda barcha cholg‘ular (rubob, soz, tanbur, qonun, doira, nogora, safoyil, quticha) ishtirok etadi.

1. Asarning kirish qismini fortepiano jo‘rligida doira va nogora ijro etishadi. Qolgan cholg‘ular ijro etishmaydi. Bunda bolalarga o‘zlari ijro etgunlariga kadar do‘stlarini ijrosini dikkak bilan tinglashga undaydi.

2. Asosiy qismda barcha cholg‘ular o‘z partiyalarini ijro etishadi. Bu jarayonda bolalarda birga boshlashni va tempdan oldin shoshib yoki orqaga

choʻzib qolishni bartaraf etishga qaratilshgan, yaʼni bolalar oʻzlari ijro etiladigan cholgʻudan tashqari yonida turgan oʻrtogʻining chalishini eshita olishi va kamchiliklarini ayta olishga erishish kerak.

Cholgʻular turli guruhlariga boʻlinganligi uchun ularning har biriga individual yondashmoq lozimdir. Musiqa cholgʻularida ijro etish metodikasida puxta uylab chiqilgan dastur asosida olib boriladi. Ulardan:

- asarning ifodali ijrosi, ijro usullarini koʻrsatish va tushuntirish;
- bolalarga cholgʻularni mustaqil ushlab koʻrish, uni koʻzdan kechirishga berish;
- ular oldiga murakkab boʻlmagan ijro vazifalarini kuyish; Bu metodlarni uygʻunlikda qoʻllash maqsadga muvofiqdir.

Asarga qoʻyiladigan talablar.

1. Bolalar yoshiga va bilim darajasiga mosligi.
2. Badiiy va tasavvurga boyligi.
3. Tarbiyaviy ahamiyatga egaligi.
4. Ijroning qulayligi, yengilligi va ravonligi.
5. Ritm jihatdan aniqligi.

Endi navbatdagi asarni ijro metodini koʻrib chiqamiz.

Asar qoʻshiq boʻlib, katta guruh bolalariga moʻljallangan. Asarda barcha cholgʻular (rubob, soz, tanbur, qonun, doira, nogora, safoyil, quticha) ishtirok etadi.

1. Asarning kirish qismini fortepiano joʻrligida doira va nogora ijro etishadi. Qolgan cholgʻular ijro etishmaydi. Bunda bolalarga oʻzlari ijro etgunlariga kadar doʻstlarini ijrosini diqqat bilan tinglashga undaydi.

2. Asosiy qismda barcha cholgʻular oʻz partiyalarini ijro etishadi. Bu jarayonda bolalarda birga boshlashni va tempdan oldin shoshib yoki orqaga choʻzib qolishni bartaraf etishga qaratilgan, yaʼni bolalar oʻzlari ijro etiladigan cholgʻudan tashqari yonida turgan oʻrtogʻining chalishini eshita olishi va kamchiliklarini ayta olishga erishish kerak.

3. Asarda berilgan uzun va qisqa choʻzimli notalarni tekis ijro etishlari.
4. Bu asarda safoyil va quticha fundament, yaʼni asos vazifasini bajaradi.
5. Asar qoʻshiq boʻlganligi uchun guruhning bir qism bolalari cholgʻularda ijro etishsa, bir qismi esa kuylashlari mumkin.

Bolalar ijro repertuari shakllantirish.

«Yallama yorim» (Oʻzbek xalq kuyi) Kuy maktabga tayyorlov guruhi bolalari ijrosiga moʻljallangan. Asarni faktura jihatdan murakkabligi uchun 4-5 mashgʻulot jarayonida oʻrganiladi.

Asarni oʻrganish jarayonida musiqa rahbari cholgʻularni guruhlarini mashgʻulotdan tashqari yigʻib tayyorlashi kerak, chunki mashgʻulot davomida

bolalar bilan ijro ustida ishlasa qolganlari zerikadi va kutishdan charchashadi. Bu o'rganish jarayonini va bolalar kizikishini sustlashtiradi. Asarni o'rganishda mashg'ulotlarni aniq vazifalarga yo'naltirib utiladi:

1- mashg'ulot. Musiqa rahbari asarni ifodali va qiziqarli qilib ijro etadi. Musiqa rahbari bolalardan: «Bu asarni ijro etishda qanday cholg'ulardan foydalansa bo'ladi yoki «Bu asar qanday janrga mansub?» — degan savolni o'rta tashlaydi.

Bu bolalarda raqs janri haqida xam ma'lumotga ega bo'lishlari mumkin.

2- mashg'ulot. Musiqani yana bir bor ijro etgandan keyin bahs boshlanadi. Bolalar o'z tasavvurlari va fikrlash qobiliyatlaridan va dunyoqarashlaridan kelib chiqib turli javoblarni berishlari mumkin. Shunda musiqa rahbari bolalar fikrini jamlab yakuniy bir fikrga, ya'ni bu «xalq» kuyi ekanligiga keltiradi.

3- mashg'ulot. Musiqa rahbari fortepiano jo'rligida doirada ijro etishga harakat qiladi. Unda usul hissi kuchli bo'lgan bolani ijroga taklif qiladi. Asar 2-3 marta ijro etilgandan keyin bolalar xotirasida qoladi. Kuyni ovozda taxminiy ijro eta olganlaridan keyin qolgan zarbli urma cholg'ularni ijroga tushsa bo'ladi.

4- mashg'ulot. Mashg'ulotdan oldin cholg'ularni sozlab bolalarga o'rgatish kerak. Chunki bolalar hayajonlanib, ijro etishlari qiyinlashadi. 2-3 marta orkestr cholg'ulari (rubob, soz tadbir, dutor, tanbur, qonun) birgalikda ijro etishlari yaxshilangandan keyingina urma zarbli cholg'ularni birlashtirsa bo'ladi.

Mashg'ulot davomida yaxshi ijro etishganidan so'ng biror bir cholg'uga boshqa bolalarni ishtirok ettirsa bo'ladi. Chunki xar bir bola ijro etib ko'rishga o'zini orkestr cholg'uchisi sifatida ko'rishni xohlaydi.

5- mashg'ulot. Orkestr jo'rligida qolgan bolalarga raqs elementlarini o'rgatilsa, ular raqsga tushishadi, ya'ni bayram tadbirida bir guruh bolalar ijro etishsa, ikkinchi guruh bolalari raqsga tushishadi. Bunda bolalar bayram vaqtida zerikishni his qilishmaydi va hammalari ishtirok etadilar.

Xulosa qilib aytganda, bolalar cholg'ularida ijro etishga o'rgatish, va uni hayoti davomida qo'llash bolalarga katta zavq ulashadi. Ular o'zlarini sozanda sifatida ko'radilar. Bu ularda ijrochilik iqtidorini shakllantirishga bir turtki bo'lishi xam mumkin.

Mavzu bo'yicha savollar

1. Musiqiy va o'yinchoq cholg'ularni bir-biridan farqli jihatlari qayday?
2. Musiqiy cholg'ularda dastlabki ko'nikmalarni qayday shakllantirish mumkin?
3. Bolalar musiqiy cholg'ularida tovush hosil qilishga o'rgatishda nimalarga ahamiyat qaratish kerak?

4. MTTda bolalar cholgʻu ansamblini tuzishda musiqa rahbariga qanday bilim va malakalar yordam beradi?

3-mavzu: Bolalar cholgʻu ansamblini tuzish va repertuar tanlash

(4 soat amaliy mashgʻulot)

Reja:

1. Karl Orff pedagogikasi va “Shulverg”.
2. Karl Orff pedagogikasining mashgʻulotlardagi ahamiyati.
3. Bolalar shovqinli cholgʻular orkestri.
4. Musiqiy ifoda vositalari.

Tayanch soʻz va tushunchalar: Karl orff, metodika, ritm, konsepsiya, nota, choʻzimlar.

1.Karl Orff pedagogikasi va “Shulverg”.

Germaniya bolalar musiqiy taʼlim uslubiyotining jahonda keng tarqalgan metodi asoschisi, yirik nemis kompozitori va pedagogi Karl Orf hisoblanadi. Avstro-germaniyalik pedagog-musiqachi, kompozitor, Karl Orf (1895 — 1982) oʻzining yangicha qarashi bilan musiqiy taʼlim tizimiga ulkan oʻzgarishlar olib kirdi. Karl Orf oʻz pedagogik faoliyatining asosiy maqsadini bola shaxsida ijodiy salohiyatni rivojlantirish, deb hisoblagan. U oʻzining izlanishlarini musiqaning nutq va ritmik harakatlar bilan sintezlangan (qorishgan) pedagogik yondashuv asosida olib borgan. Musiqani ritmik harakatlar, pantomima, teatr oʻyinlari bilan bogʻliq ravishda tashkillashtirish bolalarning ijobiy qobiliyatini rivojlantirishini alohida koʻrsatib oʻtgan. Karl Orf oʻzining barcha tajriba ishlarini besh jildidan iborat “Shulverk” qoʻllanmasida jamlagan.

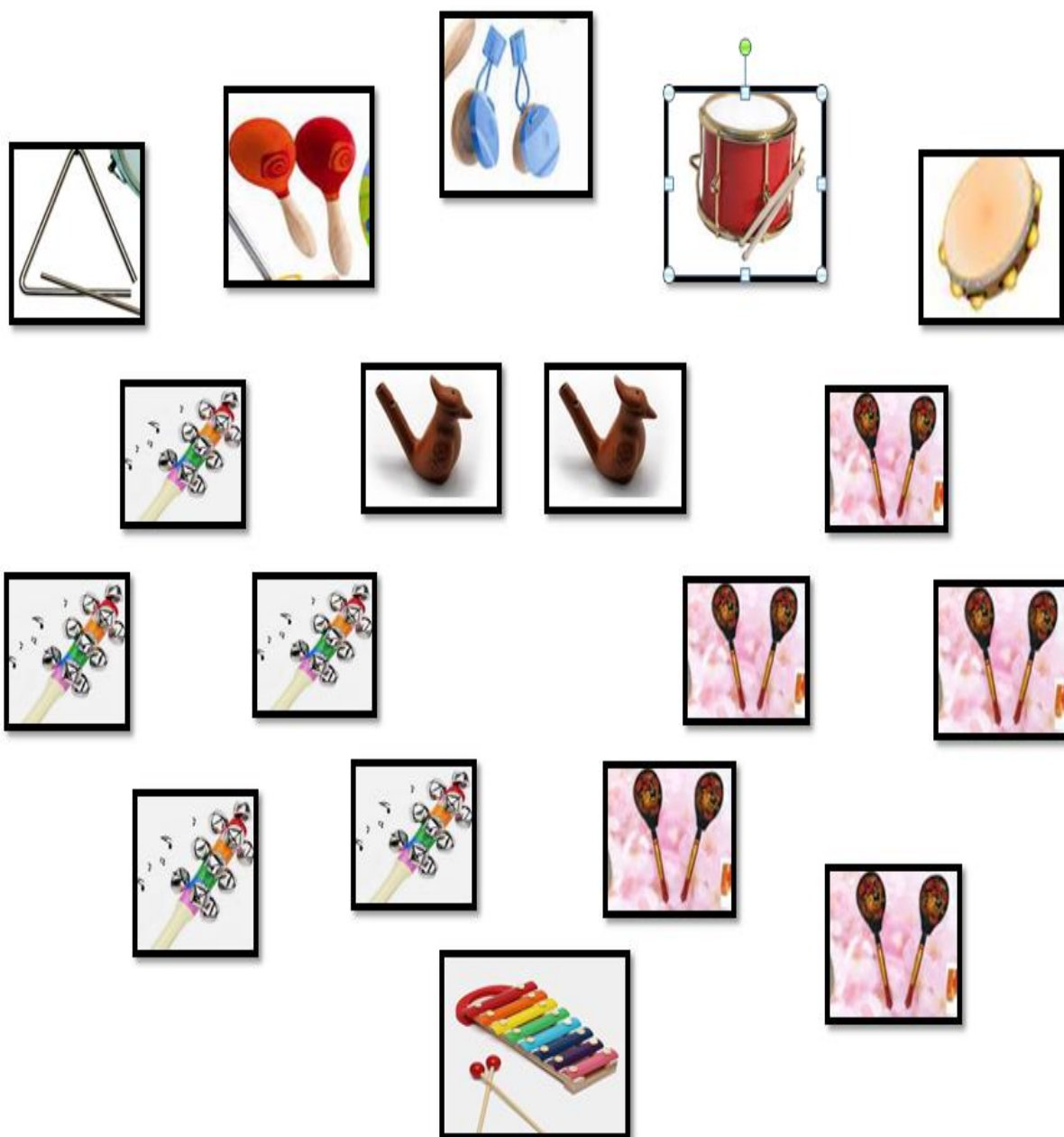
Uning “Shulverk” nomli kitobida elementar musiqiy taʼlim berish, erta yoshdan boshlab bolalar yoshiga mos cholgʻularda ijro etish boʻyicha nazariy va amaliy maʼlumotlar keltirilgan. Karl Orfning musiqiy taʼlim konsepsiyasi musiqa, ritm, harakat, nutq, bolalikdan singdirilgan ijodkorlikni uygʻotish va rivojlantirishga qaratilgan jozibali oʻyinlarni oʻzida birlashtirgan.

“Shulverk” metodi — bu dastlab pedagogik tushuncha sifatida shakllangan boʻlib, keyinchalik musiqiy terapiya amaliyotiga kiritilgan musiqa taʼlimi falsafasi tizimini yaratgan. “Shulverk” nomi nemis tilidan soʻzma-soʻz tarjima qilinganda “maktab ishi” degan maʼnoni anglatadi. Karl Orfning falsafasi boʻyicha ushbu metod harakat va nutqda mavjud boʻlgan tabiiy ritm elementlaridan musiqa yaratishning yagona tendensiyasi tavsiflanishidir.

Olimning tashabbuskorligi natijasida, bolalar ijrosi uchun moslashtirish maqsadida ksilofonlar, metallofonlar, glokenspiellar, timpani, qoʻshaloq baraban,

yillar, turli diapazondagi blokli naylar ishlab chiqildi. Karl Orfning fikricha, bolalar ijodiyoti, musiqa yaratish — bolalar cholgʻularida ijro etish, qoʻshiq kuylash va musiqiy-ritmik harakatlar bajartirish, bolaning musiqiy qobiliyati faol rivojlanishiga yordam beradi.

“Musiqiy cholgʻularda yakkaxon yoki orkestrda joʻr boʻlib chalishi mumkin”. Ushbu indikatorlarda shovqinli orkestr, oʻzbek milliy cholgʻulari ansambli tashkil etish, yakkanavoz bolalar ijrochiligini shakllantirish koʻzda tutilgan

**Bolalar shovqinli cholgʻular orkestrining
namunaviy joylashuvi Bolalar shovqinli cholgʻular orkestri.**

Bolalar ijodida orkestr tashkil etish musiqaga hamohang qilishning eng samarali usulidir. Musiqa rahbari orkestrni joylashuvini oldindan belgilab qo'yishi, cholg'ularni guruhlariga ajratib joylashtirishga alohida e'tibor qaratishi kerak. Bolalar cholg'ularning rang-barang tembrini ajrata olishi, ijro uslublarini bir-biridan farqlashiga o'rgatish kabi vazifalar orkestr tashkil etishning dastlabki bosqichidir.

Bolalar musiqaning xarakteri, ritmi, frazasi, dinamikasini his qilishi, musiqaga hamohang turli cholg'ularni ijro etishi lozim. Bayram tadbirlari dasturidan ham bolalar cholg'u ijrochiligi joy olishiga e'tibor qaratish lozim.

Musiqa rahbari bolalar ansambli tuzishda quyidagilarga amal qilishi lozim:

musiqiy asar mazmunini ifodali bayon etish, ijro usullarini ko'rsatish va tushuntirish;

bolalarga cholg'ularni mustaqil ushlab ko'rish, uni ko'zdan kechirishga ruxsat berish;

bolalarga murakkab bo'lmagan ijrochilik vazifalarini taqsimlash;

cholg'ularni joylashishiga alohida e'tibor qaratish;

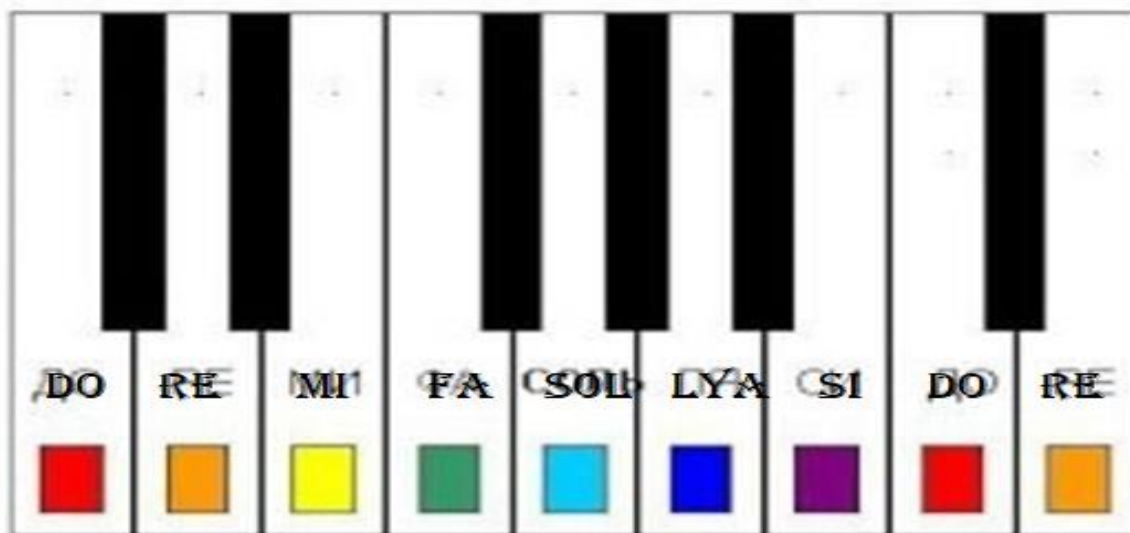
dirijorlik malakasiga ega bo'lish;

bolalarning orasidan musiqiy qobiliyati ustunlarini ajratib olishi;

bolalar cholg'u asarining bolalar yoshiga va bilim darajasiga mosligi, rang-barangligi, ijroning qulayligi, yengilligi va ravonligi, ritm jihatdan aniqligi saralay olish;

kreativ yondashuv va nota cho'zimlarini sanash orqali bolalarni cholg'uda ijro etishga o'rgatishni bilish;

Har bir nota tovushi fortepiano klavishlarida o'z rangiga ega bo'lishi muhim. Bolalar bilan tarqatmalar asosida ishlashda klavishlarni yorqin ranglar bilan ajratish, tovushlarni nomlari bilan eslab qolishida yordam beradi. Ushbu metod amaliy topshiriq sifatida musiqa rahbarlariga berildi. Mustaqil o'z ustida ishlagan har bir pedagog yangi metodni o'zlashtirdi va mustahkamladi.

3.1.2- rasm. Fortepiano klavishlarida notalar joylashuvining ranglar orqali ifodalanishi

Musiqiy ifoda vositalari.

Musiqi rahbarlari seminar-trening davomida bolalar iste'dodini yuzaga chiqarishga ko'maklashuvchi repertuarlar shakllantirish va musiqiy didaktik mahsulotlar tayyorlash bo'yicha malakalarga ega bo'lishdi. Bolalarni musiqa tinglash madaniyatini shakllantirishda quyidagi milliy musiqa namunalarni tinglatishni tavsiya etdik. Ushbu dasturga "Mirzadavlat", "Mushkuloti segoh", "Gul mavsumi", "Gul sochar", "Bahor valsi", "Musiqiy sahoyat", "Ohista" kabi asarlar kiritildi. Ushbu tavsiya etilgan milliy maqom va xalq kuylarini "Sug'diyona" o'zbek xalq cholg'ulari kamer orkestri ijro etgan. Mashg'ulotlarda ritmning o'zgarishini, tezlashi va sekinlashishini didaktik, ritmik o'yinlar orqali bajartirib boriladi. Quvnoq musobaqalar, turli obrazlar yaratish uchun atributlardan, maqsadli predmetlardan keng foydalanish bolalarga zavq ulashish bilan birga, bolalarda musiqa qayfiyati (xarakteri)ni his qilish qobiliyatini shakllantiradi.

Davlat talablarida bolaning "Ijodiy rivojlanish" sohasi bo'yicha 4-5 yosh o'rta guruh bolalari bilan kutilayotgan natijalarini amalga oshirish uchun quyidagi kreativ yondashuvni tavsiya etamiz:

"Faoliyati boshida ko'z oldiga keltirib tasavvur qiladi". Musiqa rahbari ushbu indikatorni faollashtirishda quyidagi vazifalarga tayanishi lozim:

bolalarning nutqini va badiiy tasavvurini rivojlantirish;

bolalarning e'tiborini turli kayfiyatdagi musiqalarga qaratish;

musiqa ostida mushuk, quyon, ayiq va boshqa jonzorlarning harakatlarini ko'rsatib berishga o'rgatish;

ona mushukning yo'g'on tovushlarni va bola mushukchani ingichka tovushlarni mustaqil ravishda topishga o'rgatish;

qarama-qarshi kayfiyatni farqlanish;

musiqadagi 3 janr (marsh, qo'shiq, raqs) ni farqlashni o'rgatish;

musiqani 2-3 fraza (qism) ga ajratib ko'rsatadi, xarakterni farqlaydi;

musiqiy ifoda vositalarini farqlashni biladi;

musiqadagi onomatopeya (tovushni belgilovchi va fonetik jihatdan unga taqlid qiluvchi so'zlar) ni ayrim tabiat hodisalari (tomchilar, oqimning chayqalishi) ovozlari ajrata oladi;

turli san'at turlari bilan ifodalangan tabiat tasvirlarini solishtirishni biladi;

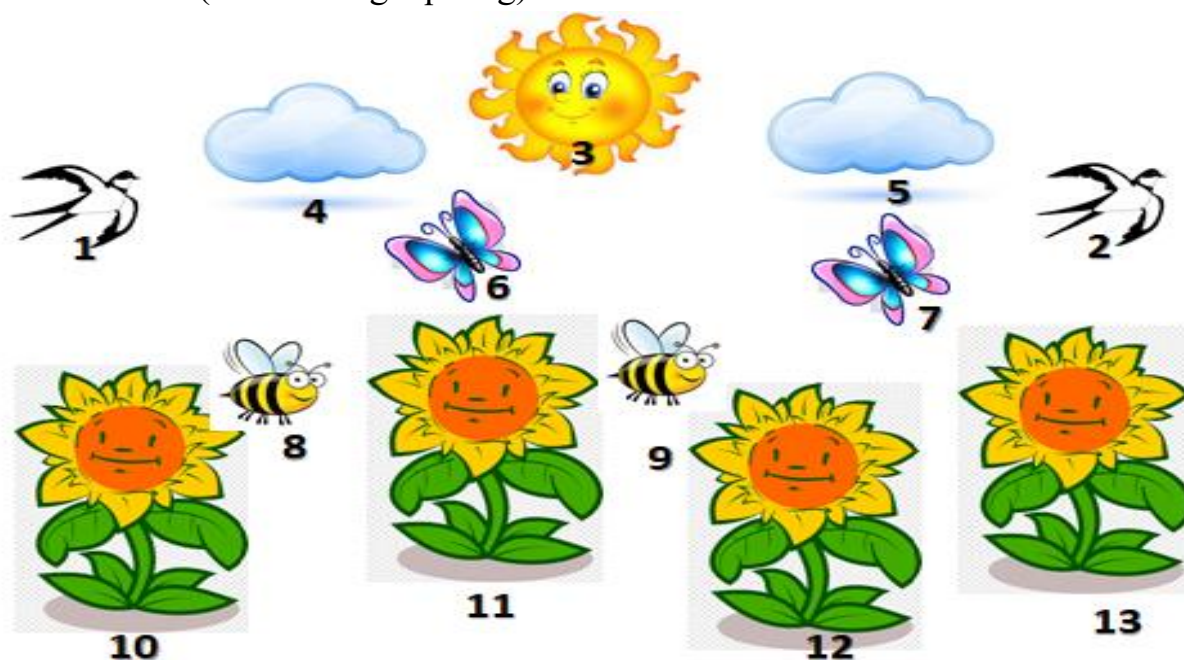
kompozitorlarning bolalar albomi asarlaridagi badiiy obrazlar bilan tanishadi.

Bolalar musiqani tinglash orqali musiqiy ohanglarni badiiy tasavvur etishi uchun "Qo'llar xori" kreativ metodidan foydalanish tavsiya etiladi. "Qo'llar xori" metodi maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik rivojlantirishning innovatsion shakllardan biridir. Ushbu "Qo'llar xori" metodi muallifi bizning zamondoshimiz Tatyana Anatolevna Borovik hisoblanadi.

Ushbu metod art-terapiya, badiiy pedagogika, musiqa terapiyasi shakllaridan biri hisoblanadi. Musiqiy va ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishini tahlili shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning yuz ifodalari, harakatlari, tengdoshlari oldida ishonchsizlik, ritm hissi yetarli darajada rivojlanmagan bo'ladi. Bolalarning musiqiy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish zaruratini hosil qiladi. "Qo'llar xori" innovatsion metodi davlat ta'lim standarti talablariga javob beradi, bolalarning tasavvur va erkinlik holatini rag'batlantirishga imkon beradi. Ushbu metodning yangiligi "Qo'llar xori" musiqiy-pedagogik texnologiyasidan foydalangan holda bolalarning musiqiy, musiqiy-ritmik, badiiy va o'yin faoliyatini birlashtirishga asoslangan o'quv jarayonini eng qulay shart-sharoitlarni ishlab chiqishdir. Musiqa rahbari musiqaning frazasi, tezligi, xakteri va tasviriy chizgilarini turli atributlar bilan ifodalab berishi lozim. Mazkur metod bolalarning harakat faolligini oshirish va plastik harakatlar erkinligiga erishishida, yangi badiiy, plastik va ritmli harakatlar ko'nikmalarni egallashida, musiqa orqali atrof olamni kuzatishga qiziqishni oshirishda, tanish va notanish bo'lgan musiqalar vositasida improvizatsiyasining boshlang'ich darajasiga erishishda, mustaqil o'yin faoliyatini faollashishida, musiqa va boshqa mashg'ulotlarda ijodkorlik tasavvurining namoyon bo'lishida ahamiyatlidir.

Biz ushbu metodga turli tasviriy ifodalarni boyitgan holda kreativ yondashdik. Musiqaning badiiy tasviriga qarab quyosh, bulutlar, qushlar, asalarilar, turli shakldagi gullar, yomg'ir tomchilari, qor parchalari, shamol harakati ifodalovchi tasvirlar kabi atributlardan keng foydalanish mumkin. Muhammadjon Mirzayev musiqasi "Bahor vals"i kuyi ostida ham ushbu

metodni samarali qo'llashni ko'rib chiqamiz. Ushbu kompozitsiyamizda o'n uch nafar bola ishtirok etadi. Musiqa boshlanishidan oldin suvning shildirashi va qushlarning sayroqi ovozi yangraydi. Ikkita bola "qushcha" lar bilan sahnaga uchib kirib keladi. Musiqaning birinchi asosiy ohangi yangraganida "Quyosh" va "Bulutlar" yuqoriga ko'tariladi. Musiqaning avjida esa "Gullar" yuqoriga bo'y cho'zib, quvnoq raqsga tushishadi. Musiqaning repriza qismida esa "Kapalaklar", "Asalarilar" "Gullar" ning atrofida charx urib uchishadi. Barcha bolalar quyidagi rasm ko'rinishida joylashib harakatlanishadi. Kuyning oxirgi frazasida esa bolalar atributlarini yuqoriga ko'tarib bir-birlariga yaqin turib yakunlashadi (2.2.1-rasmga qarang)

2.2.1- rasm. Bolalar talqinida "Qo'llar xori" metodi bo'yicha atributlarning joylashuvi.

Bolalar ushbu metodni musiqa ostida mustaqil bajarishlari uchun musiqa rahbari dirijorlik harakatlarida ko'rsatib turadi.

Mavzu bo'yicha savollar

1. Musiqiy va o'yinchoq cholg'ularni bir-biridan farqli jihatlari qayday?
2. Musiqiy cholg'ularda dastlabki ko'nikmalarni qayday shakllantirish mumkin?
3. Bolalar musiqiy cholg'ularida tovush hosil qilishga o'rgatishda nimalarga ahamiyat qaratish kerak?

O‘Z-O‘ZINI TEKSHIRISH UCHUN TEST SAVOLLAR

1	Milliy musiqa cholg‘ulari turlari to‘g‘ri ko‘rsatilgan qatorni belgilang?	dutor, rubob, karnay, nay, chang, nog‘ora va doira	dutor, rubob, karnay, nay, chang, saksafon	dutor, rubob, balalayka, nay, chang, nog‘ora va doira	dutor, rubob, karnay, nay, fortepiano, nog‘ora va doira	1
2	Milliy cholg‘ularimizni MTT tarbiyalanuvchilari ijro etishlari uchun moslashtirib, ularda ilk tajriba ishlarini olib borgan professor nomi to‘g‘ri ko‘rsatilgan javobni belgilang?	Anvar Leviyev	Mutal Burxonov	Avaz Mansurov	Nadim Norxo‘jaev	1
3	Olim B.M.Teplov asosiy bo‘lgan musiqiylik qobiliyatlarini aniqladi. Bular:	Labli sezish, eshitib tasavvur qilish qobiliyati, musiqiy-ritmik sezgi	musiqiy-ritmik sezgi	Labli sezish	Eshitib tasavvur qilish qobiliyati	1
4	Bolalarni folklor cholg‘ulari...	Shulloviq, hushtakday, qo‘sh-qoshiq	Chang, qonun	Qashqar rubobi, Afg‘on rubobi	G‘ijjak bas, g‘ijjak alt	1
5	Tuyg‘u cholg‘ulari to‘g‘ri ko‘rsatilgan javobni aniqlang?	changqo‘biz, sibizg‘a, sopol nay, g‘ajir nay, qamish nay	Chang, qonun, karnay	Qashqar rubobi, Afg‘on rubobi	G‘ijjak bas, g‘ijjak alt	1
6	Urib chalinadigan (melodik bo‘lmagan) ritmik cholg‘ular...	doira, nogorachalar, kayrok, klaves, blokklar, tamburin, baraban, marokas, uchburchak, rumba, yog‘och koshiklar, tarelkalar	dutor, rubob, karnay, nay, chang, saksafon	G‘ijjak bas, g‘ijjak alt	Qashqar rubobi, Afg‘on rubobi	1
7	Melodik cholg‘ular ...	Tovush balandligiga ega bo‘lgan cholg‘ular hisoblanadi	Zarbli cholg‘ular	Bolalar o‘yinchoq cholg‘ulari	Sharlar yordamida	1
8	Musiqiy-ritmik harakatlarni predmetlarsiz qayday bajarish mumkin?	Chapak chalib va oyoqni taqillatib	Predmetlarsiz bajarib bo‘lmaydi	Chapak chalib	Tovush balandligiga ega bo‘lmagan cholg‘ular hisoblanadi	1
9	Bolalar cholg‘u asarlariga qo‘yiladigan talablar...	Bolalar yoshiga va bilim darajasiga mosligi, ritm jihatdan aniqligi	Faktura va garmoniyasining boy bo‘lishi	Major tonalligida ijro etilishi	Badiiy jihatdan murakkab bo‘lishi	1
10	Musiqa rahbarining asosiy sifatleri...	Musiqiy savodxonlikka egaligi va musiqiy cholg‘ularni ijro eta olishi	Musiqaga monand raqs elementlarini qo‘yish malakalariga ega bo‘lishi	Kommunikativ qobiliyat egasi bo‘lishi	Nazariy bilimlarga ega bo‘lishi	1

MODUL YUZASIDAN MALAKA ISHI MAVZULARI

1. Musiqiy va o'yinchoq cholg'ularni bir-biridan farqli jihatlari ko'rsatib bering?
2. Musiqiy cholg'ularda dastlabki ko'nikmalarni qayday shakllantirish mumkin?
3. Bolalar musiqiy cholg'ularida tovush hosil qilishga o'rgatishda nimalarga ahamiyat qaratish kerak?
4. MTTda bolalar cholg'u ansamblini tuzishda ko'rgazmali metodikalardan foydalanish ?
5. Turli yosh guruhlarida bolalari uchun musiqiy asarlar notalari toplamlaridan amaliy mashg'ulot qamday olib boriladi?
6. Korgazmali metodikalardan foydalangan holda ansambl faoliyatini ko'rsatib bering?
7. Kanon uslubida ansambl hissini rivojlantirish faolliyat ishlanmasini tuzing?
8. Ansambl tuyg'usini rivojlantirish bo'yicha o'zbek komopitorlar repertuarlarlarini maktabgacha yoshdagi bolalarg qanday moslashtiriladi?
9. Kompozitorlarni asarlarini tanlang va cho'lg'ularga moslashtirib ijro etin ?
10. Maktabgacha yoshdagi asarlarni transport qilish bo'sqichlari qanday amalga oshiriladi transpozitsiya nima uchun qilinadi ?

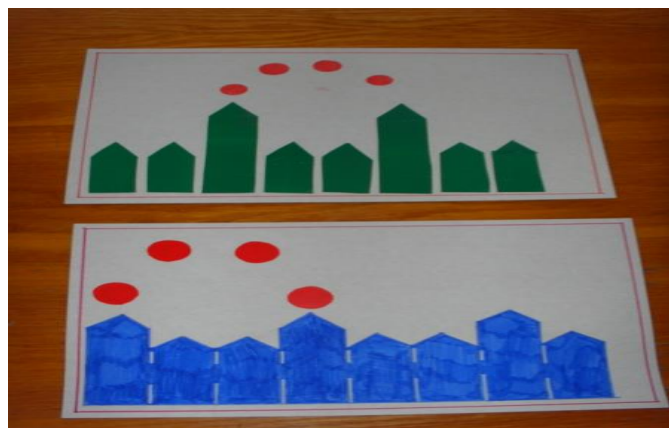
TARQATMA MATERIALLAR

1-topshiriq.

MUSIQIY USUL(RITM)NI KO'RSATUVCHI TO'SIQLAR

Maqsad: Bolalarda ritm hissini turli usullarda o'rgatish, kuchli hissa va kuchsiz hissalarini bir biridan ajratish ko'nikmalarini hosil qilishi kerak.

Olib borilishi: Musiqa rahbari guruh bolalariga kuchli hissa haqida aytib o'tishi va chapak orqali marsh, vals, ufori usullarini ko'rsatib bermog'i lozim. So'ngra oldindan tanlab olingan musiqalardan foydalanib, bolalarga to'siqlarning balandlari kuchli hissa, pastlari kuchsiz hissalarini ko'rsatib beradi.

“MUSIQANING SUR'ATI (TEMPI)NI TORING”

Maqsad: Bolalarga musiqiy tarbiya berish, musiqiy ifoda vositalardan hisoblangan sur'atni anglashga o'rgatish.

Olib borilishi: Musiqa rahbari oldindan tanlab olingan musiqalar bilan bolalarni tanishtiradi. Asar tanlashda sur'atlar yaqqol ajralib turishiga ahamiyat qaratish kerak. Asarlar tez, juda tez, o'rta, sekin, juda sekin bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Bolalar musiqalarni eshitib, musiqaning sur'ati (tempi)ni aniqlab, tarqatma vositalar orqali tasvirlangan hayvonlarning harakatiga mosligini topishi kerak.

“TOPCHI, BU QAYSI MUSIQIY CHOLG‘U?”

Maqsad: Bolalarga turli tembrdagi musiqiy cholg‘ularning ovozi bir-biridan farqlashga o‘rgatish (qoshiqchalar, nay, buben, uchburchak, qo‘ng‘iroqchalar, metallafon, doyra...)

Olib borilishi: Musiqa rahbari bolalarga tembrni ajrata olishi uchun ularga tanish bo‘lgan cholg‘ularning kuylarini tinglatadi. So‘ngra bolalarga murojaat qilib ulardan birin-ketin bu qaysi cholg‘uning ovozi deb so‘raydi. Izoh: cholg‘ularni saralaganda turli guruhlarda ekanligiga ahamiyat qaratish kerak.

JAJJI BASTAKOR

Maqsad: Bolalarni melodik tovushlarni eshitishga o‘rgatish. Ularni bir necha daqiqaga jajji bastakor sifatida his qildirish.

Olib borilishi: Musiqa rahbari bolalarni “musiqiy uycha”ga sayohatga taklif etadi. Bolalar “musiqiy uycha”ning yoniga to‘planishib, uni ochishadi va ko‘zdan kechirishadi. Bolalar musiqiy doskadagi notalarning joylashishi bilan oldingi darslarda tanishgan bo‘lishi kerak. Bolalar har biri o‘zlarining xohishiga qarab notalarni chiziqlarga joylab chiqishadi. Musiqa rahbari yaratilgan kichik musiqiy tovushlar yig‘indisini musiqiy cholg‘uda ijro etib beradi. Har bir bola o‘zining yaratgan kichik ijod mahsulini tinglab o‘zlarini jajji bastakor sifatida kashf his qila boshlaydilar.

Musika faoliyati - musika vositasida rivojlantirish jarayonida musika faoliyatining barcha turlarini qo'llash. Bolalar musika faoliyati turlari: musiqani, uning harakati, o'ziga xos ohanglari, obrazlilik va betakror musika san'atini «kuzatish», ya'ni idrok qilish; musiqani tinglash, faol musika amaliyoti (qo'shiq aytish, musiqiy cholg'ularini chalishdan foydalangan holda); musiqani tinglash va ijro etish bilan bog'liq bo'lgan bolalar ijodiyoti. MTTda musika faoliyatini tashkil etish turlari: frontal musika mashg'ulotlari (kompleks, mavzu bo'yicha, yetakchi (dominant), an'anaviy); guruh va individual musika mashg'ulotlari (ijodiy, musiqani eshitish iqtidori va ovozni rivojlantirish, raqs harakatlarini o'zlashtirish, bolalarga musika asboblarini chalishni o'rgatish); musika zalidan tashqarida tashkil etilgan musika muhiti (mustaqil musika faoliyati, musika sadolari ostida uyg'onish, musiqali hordiq, ertalabki badantarbiya, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari); bayram ertaliklari va badiiy kechalar (mavsumiy, mavzuviy, folklor, o'yinga asoslangan).

Musiqaga bo'lgan qobiliyatni rivojlantirish - bolaning tabiiy qobiliyatiga tayangan holda. Unda musika madaniyatining asoslarini, ijodiy faollikni shakllantirish orqali qobiliyatini rivojlantirish jarayoni.

Maktabgacha ta'lim – maktabgacha yoshdagi bolalar qiziqishi, iqtidori, individual ruhiy va jismoniy xususiyatlari, madaniy ehtiyojlarini inobatga olgan holda hamda bolada ma'naviy me'yorlarni shakllanishi, bola tomonidan hayotiy va ijtimoiy tajriba olishini ko'zda tutgan har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan yaxlit jarayondir;

Interval (lot.) — oraliq, masofa; birdaniga yoki ketma-ket olingan ikkita tovush munosabati. Pastki tovush asos, yuqorigi tovush uning cho'qqisi deb ataladi.

Kalit — qaysidir tovushning nota yo'lidagi aniq joyini va unga nisbatan boshqa notalarning ham joylashishini ko'rsatuvchi belgi.

Kalit belgilari — kalit oldida qo'yiladigan alteratsiya belgilari.

Madaniyat (lot.) — parvarish qilish, ishlov berish.

Melodiya (yun.) — kuylash, qo'shiq, ohang.

Musika (yun.) — san'at turi; musika san'ati, intonatsiya san'ati, borliqning ohanglar orqali badiiy aks ettirilishi.

Musika psixologiyasi — musika ijodiyoti va san'atkorlar qobiliyatini o'rganuvchi, insonning musiqiy faoliyati psixologik qonuniyatlari, mexanizmlari va sharoitlarini o'rganuvchi fan.

Musika estetikasi — musika san'atining mohiyati, voqelikka munosabati, ijtimoiy roli, badiiy shakllari va uslublarini o'rganadigan fan.

Ko'rgazmali vositalar – ta'limning ko'rgazmali vositalari; tabiat, jamiyat, narsa, hodisalarning tabiiy yoki badiiy ifodasi.

Ko'rgazmalilik – ta'limning muhim prinsipi va Musiqiy faoliyatlarda didaktik vositalardan foydalanish metodikasini ifodalovchi atama.

FOYDALANILGAN VA TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" qonuni. O'RQ-595-son, 2019-yil 16-dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PQ-4312-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-112-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori. 802-son, 2020-yil 22-dekabr.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish to'g'risida" qarori. 867-son, 2024-yil 20-dekabr
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-iyuldagi "Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogining kasbiy standartini tasdiqlash to'g'risida" 423-son qarori.
7. Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining 2025-yil, 29-avgustdagi "Maktabgacha ta'lim tashkiloti va pedagoglarning ish hujjatlarini tasdiqlash to'g'risida" buyrug'i 323-son buyruq.
8. Grosheva I.V., Mirziyoeva Sh.Sh., Yevstafeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) Toshkent 2022-yil.
9. Soliyev N. Musiqa savodi alifbosi. G'.G'ulom nomidagi nashriyot, 2003-yil.
10. Namozova D.T., Nosirov D.T. "Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqiy ta'lim metodikasi" Qo'qon: 2006-yil.
11. Soipova D. Musiqa o'qitish nazariyasi va metodikasi. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2009-yil.
12. Radinova, O.P. Музыкальное воспитание дошкольников / О.П.Радынова, А.И.Катинене // М. : Академия Москва, 1998. 240 с.
13. Давыдова М.А. Музыкальное воспитание в детском саду. Средняая, старшая, подготовительная группа. – М.: ВАКО, 2006 год.
14. Gogoberidze A.G. Teoriya i metodika muzыkalnogo vospitaniya detey doshkolnogo vozrasta – M.: Izdatelskiy sentr «Akademiya», 2005 g.
15. www.uzedu.uz
16. www.mdomoi.uz

